ઈલ્મે હદીસ - હદીસ કી કિસ્મેં ઔર હદીસ કી કિતાબે

મૌલાના મુહમ્મદ ઈમરાન કાસમી બિજ્ઞાનવી.

એક હઝાર મુન્તખબ હદીસે બુખારી, મુસ્લીમ, મિશ્કાત શરીફ હિન્દી સે લિપ્યાન્તરણ કિયા હૈ.

બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહિમ

ઈલ્મે હદીસ સીખને વાલે કે લિએ કુછ આદાબ

{1} હદીસ કે ઈલ્મ સહી ઔર ખાલિસ નિય્યત કે સાથ સિર્ફ અલ્લાહ કી રજા કે લિએ હાસિલ કરે.

{2} હદીસ કે ઈલ્મ નામ કમાને ઔર દુનિયા કે મકસદો કે લિએ હરગીજ હાસિલ ના કરે વરના કુછ ફાયદા ના હોગા.

{3} અલ્લાહ સે દૂઆ કરતે રહે કી ઈસ મુબારક ઈલ્મ કે હાસિલ હોને મેં અલ્લાહ કી તૌફીક હાસિલ રહે, હાલાત દુરૂસ્ત રહે, કોઈ રૂકાવટ ઔર મુશ્કિલ પેશ ના-આએ ઔર અલ્લાહ હદીસ કે સમઝને મેં ખુસૂસી મદદ ફરમાતે રહે ઔર ખાતીમા ઈમાન કે સાથ હો.

{4} રોજાના કુછ ના કુછ વકત યા જિતના ઝયાદા મુમ્કીન હો

હદીસ કે ઈલ્મ હાસિલ કરને કે લિએ જરૂર ખર્ચ કરે, બેહતર યે હૈ કી કિસી મોતાબર ઔર પરહેજગાર ઉસ્તાદ કી શાગિર્દી ભી ઈખ્તિયાર કરે.

{5} ઉસ્તાદ કી બહુત ઝ્યાદા ઈઝ્ઝત કરે ઔર જો હદીસ પઢે યા સુને ઉસ પર અમલ કરને કી કોશિશ ભી કરે.

{6} હદીસ કે ઈલ્મ કો ઝ્યાદા સે ઝ્યાદા ફૈલાએ ઔર જો બાત માલૂમ ના હો વહાં આપની રાઈ સે હરગિજ ના બતાએ, બલ્કી યે કહે કી મેં નહી જાનતા.

{7} ઈલ્મ કે હાસિલ કરને મેં શર્મ ના કરે, જબ ભી કોઈ બાત સમઝ મેં ના આએ તો અપને ઉસ્તાદ યા કિસી ઔર આલીમ સે પૂછલે ઔર હર હદીસ અચ્છી તરહ સમઝે.

{8} હદીસ કે ઈલ્મ હાસિલ કરને મેં હદીસ કી મશહૂર વા મોતાબર કિતાબે 'બુખારી' ઔર 'મુસ્લીમ' કો તરજીહ દે.

હદીસ કી પરિભાષા ઔર ઉસકી કિસ્મેં

હદીસ કી પરિભાષા

{1} કૌલી હદીસ- રસૂલુલ્લાહﷺ કા ફરમાન.

{2} ફૈલી હદીસ- રસૂલુલ્લાહﷺ કા અમલ.

{3} તકરીરી હદીસ - રસૂલુલ્લાહﷺ કી ઈજાજત. તકરીરી હદીસ ઉસસે કહતે હે કી રસૂલુલ્લાહﷺ કી મૌજૂદગી મેં કોઈ કામ કિયા ગયા હો, યા કોઈ બાત કહી ગઈ હો ઔર આપ ઉસ પર ખામોશ રહે હો યા મના ના કિયા હો.

{4} ઔર રસૂલુલ્લાહﷺ કી સિફાત હુલિયા, અખલાક, કિરદાર "સીફતી હદીસ" કહલાતી હૈ.

હદીસ કી કિસ્મેં (સંક્ષિપ્તતા કે સાથ)

{1} સહી- જિસકે તમામ રાવી (રિવાયત કરને વાલે) મોતબર, પરહેજગાર ઔર કાબિલે એતિબાર યાદદાશ્ત કે માલિક હો ઔર સનદ મુત્તસિલ હો. (મુત્તસિલ કે માયને 'લગાતાર' કે હે, યાની સનદ શુરૂ સે આખિર તક મિલી હુઈ હો, બીચ સે કોઈ રાવી ગાયબ ના હો).

{2} હસન- જિસકે રાવી સહી હદીસ કે રાવિયોં કે મુકાબલે મેં હાફિજે (યાદદાશ્ત) મેં તો કમ હો, બાકિ શર્તેં (મોતબર,

પરહેજગાર ઔર સનદ મુત્તસિલ હોને મેં) સહી હદીસ વાલી મૌજૂદ હો.

{3} મરફૂઅ- જિસ હદીસ મેં કિસી સહાબી ને રસૂલુલ્લાહﷺ કા નામ લેકર હદીસ બયાન કી હો, વહ મરફૂઅ કહલાતી હે.

{4} મૌકૂફ- જિસ હદીસ મેં કિસી સહાબી ને રસૂલુલ્લાહﷺ કા નામ લિએ બગૈર હદીસ બયાન કી હો યા અપને ખયાલ કા ઈજહાર કિયા હો વહ મૌકૂફ કહલાતી હે.

{5} આહાડ- જિસ હદીસ કે રાવી તાદાદ મેં મુતવાતિર હદીસો કે રાવિયોં સે કમ હો વહ આહાડ કહલાતી હે, આહાડ કી તીન કિસ્મે હે,

૧) 'મશહૂર' જિસ હદીસ કે રાવી હર જમાને મેં દો સે ઝ્યાદા રહે હો.

૨) 'અજીજ' જિસકે રાવી હર જમાને મેં કમ સે કમ દો રહે હો.

3) 'ગરીબ' જિસ હદીસ કા રાવી હર જમાને મેં કમ સે કમ એક રહા હો, ઔર હર રાવી મોતબર, પરહેજગાર, કાબિલે એતિબાર યાદદાશ્ત કા માલિક રહા હો ઔર સનદ મુત્તસિલ હો.

{6} મુતવાતિર- જિસ હદીસ કે રાવી હર જમાને મેં ઈતને હો જિન્કા ઝૂઠ પર ઈકટ્ઠે હોના મુમ્કિન ના હો.

{7} મકબૂલ- જિસ હદીસ કે રાવિયોં કી દિયાનત (ઈમાનદારી) ઔર સચ્ચાઈ તસ્લીમ હો વહ હદીસ મકબૂલ કહલાતી હે.

{8} ગૈર મકબૂલ- જિસ હદીસ કે રાવિયોં કી દિયાનત ઔર સચ્ચાઈ ગૈર યકીની હો વહ ગૈર મકબૂલ કહલાતી હે.

{9} જઈફ- જિસ હદીસ મેં ના તો સહી હદીસ કી શર્તે મૌજૂદ હો ઔર ના હી હસન કી. યાની જિસ હદીસ કે રાવિયોં મેં કોઈ રાવી કમફહમ, કમજોર હાફિજે વાલા હો યા સનદ મેં એક યા ઝ્યાદા રાવી છૂટ ગએ હો.

{10} મૌજૂઅ (મનગઢત)- જિસ હદીસ કા (કોઈ એક ભી) રાવી કજ્જાબ હો. 'કજ્જાબ' ઉસ રાવી કો કહતે હે જિસ્સે હદીસ પાક મેં ઝૂઠ બોલના સાબિત હો ચૂકા હો.

હદીસ કી કિતાબો કી ઈસ્તિલાહે (સંક્ષિપ્તતા કે સાથ)

{1} સિહાહે સિત્તા - હદીસ કી 6 મશહૂર કિતાબે- "બુખારી, મુસ્લીમ, અબૂ દાઊદ, તિર્મેઝી, નસાઈ ઔર ઈબને માજા" કો ‘સિહાહે સિત્તા’ કહા જાતા હે.

{2} જામે - જિસ હદીસ મેં ઈસ્લામ સે મુતાલ્લિક તમામ મબાહિસ, અકીદે, અહકામ, તફસીર, ફિતન (ફિતનો કા બયાન), આદાબે જન્નત, દોજખ વગૈરહ કે હાલાત મૌજૂદ હો વહ જામે કહલાતી હે. મસલન 'અસ્સહીહ બુખારી', 'તિર્મેઝી'.

{3} સુનન - જિસ કિતાબ મેં સિર્ફ અહકામ કે મુતાલ્લિક હદીસે જમા કી ગઈ હો વહ ‘સુનન’ કહલાતી હે, મસલન ‘સુનન અબૂ દાઊદ’, ‘સુનન નસાઈ’.

{4} મુસનદ - જિસ કિતાબ મેં હર સહાબી કી હદીસે તરતીબ વાર ઈકટ્ટી કર દી ગઈ હો વહ ‘મુસનદ’ કહલાતી હે, મસલન ‘મુસનદ અહમદ’.

{5} મુસ્તખરજ - જિસ કિતાબ મેં એક કિતાબ કી હદીસે કિસી દૂસરી સનદ સે રિવાયત કી જાએ વહ ‘મુસ્તખરજ’ કહલાતી હે,

મસલન 'મુસ્તખરજુલ ઈસ્માઈલી અલલ બુખારી'.

{6} મુસ્તદરક - જિસ કિતાબ મેં એક મુહદ્દિસ કી કાયમ કી હુઈ શર્તોં કે મુતાબિક વોહ હદીસે જમા કી જાએ જો ઉસ મુહદ્દિસ ને અપની કિતાબ મેં દર્જ ના કી હો, વહ 'મુસ્તદરક' કહલાતી હે, મસલન 'મુસ્તદરક હાકિમ'.

"બુખારી શરીફ મેં સારી હદીસે સહી હે ઔર આજ તક તમામ મુહદ્દિસીન કા ઈસ પર ઈત્તિફાક (એક રાઈ) હે".

અલ્લાહ કા ફરમાન હે

તર્જુમા- સૂરહ 49, આયત 6 એ મોમિનો! અગર તુમ્હે કોઈ ફાસિક (બદકાર, વ ગૈર મોતબર આદમી) ખબર દે તો તુમ ઉસ્કી અચ્છી તરહ તહકીક કર લિયા કરો.

રસૂલુલ્લાહﷺ કા ફરમાન હે

{1} અલ્લાહ ઉસ શખ્સ કો તારો તાજા રખે (યાની ખુશ હાલ રખે ઔર ઈજ્જત વ સમ્માન ઈનાયત ફરમાએ) જિસને મુઝસે કોઈ

હદીસ સુની ફિર ઉસ્કો આગે પહુંચા દિયા જૈસા કી સુના થા. (તિર્મેઝી)

{2} જબ આદમી મર જાતા હે ઉસ્કે અમલ કા સવાબ રૂક જાતા હે, મગર તીન અમલો કા સવાબ બાકી ઔર જારી રહતા હે સદકા-એ-જારિયા, વહ ઈલ્મ જિસ્સે નફા હાસિલ કિયા જાએ, ઔર નેક ઔલાદ જો ઉસ્કે લિએ દુઆ કરે. (મુસ્લીમ)

{3} જો શખ્સ ઈલ્મ હાસિલ કરને કે લિએ કિસી રાસ્તે પર ચલા, અલ્લાહ ઉસ્કે લિએ જન્નત કા રાસ્તા આસાન કરેગા. (મુસ્લીમ)